

Suzanne van de Vathorst

hoogleraar kwaliteit van de laatste levensfase en van sterven, AMC Amsterdam, ethicus, Medische ethiek en filosofie, Erasmus MC Rotterdam

Donald van Tol

docent, afdeling Huisartsgeneeskunde, UMC Groningen

OMGAAN MET EEN GEZAMENLIJKE LEVENSEINDEWENS VAN EEN PAAR

Duo-euthanasie is een reële optie

Het komt steeds vaker voor dat paren gezamenlijk om euthanasie vragen. De praktijk leert dat ook dan aan de zorgvuldigheidseisen kan worden voldaan en dat verzoeken regelmatig worden gehonoreerd.

Philemon en Baucis

Het oude echtpaar Philemon en Baucis krijgt bezoek van twee vreemdelingen. Ondanks hun armoede zetten ze de gasten een heerlijk maal voor. Tekenen wijzen erop dat er iets bijzonders is met de bezoekers.

Uiteindelijk stellen ze zich voor als Zeus en Hermes. Uit dankbaarheid voor de gastvrijheid vragen de goden of Philemon en Baucis een wens hebben. Het paar wil niets liever dan de twee goden aanbidden. Daarop verandert hun hutje in een tempel. Ook willen ze altijd bij elkaar blijven, en als het uur komt dat één van hen zal sterven, de ander mee mag gaan: 'Wij wensen (...) aangezien wij eendrachtig ons leven hebben gesleten, dat hetzelfde tijdstip ons beiden wegneemt, dat nooit ik het graf van mijn vrouw hoef te zien maar ik ook niet door haar moet worden begraven.'

Ovidius, *Metamorfosen* 8, 707-11

Deze wens van Philemon en Baucis, door Ovidius tot ons gebracht, is voor veel oudere (echt)paren herkenbaar. Nu euthanasie het plannen van het tijdstip van overlijden mogelijk maakt, is het niet verwonderlijk dat er ook verzoeken zijn van echtparen die samen en tegelijkertijd wensen te overlijden, als een moderne versie van Philemon en Baucis.

Prachtig maar ...

Soms worden die verzoeken ook ingewilligd, en komen verhalen daarover in de publiciteit. Zo publiceerde Libelle in november 2014 het verhaal van een vrouw van wie beide ouders min of meer gelijktijdig euthanasie hadden gekregen. Beiden waren ernstig ziek, en wilden het overlijden van de ander niet meemaken. De een had kanker, de ander leed al jaren ondraaglijke pijn. De dochter vertelde: 'Ik denk dat de manier waarop mijn ouders zijn gegaan, prachtig is', maar ze zei ook: 'Het was prachtig voor papa en mama, maar wij zitten met de gebakken peren'. Zij had immers beide ouders tegelijk verloren.

Duo-euthanasie is de afgelopen jaren een aantal keer voorgekomen, zo blijkt uit informatie van de Regionale Toetsings-

commissies Euthanasie (RTE's). In het jaarverslag van 2013 staan twee oordelen gepubliceerd (casus 9) van twee echtelieden die beiden euthanasie kregen. Daarnaast zijn enkele andere casussen gepubliceerd op de website. Maar hoe vaak de vraag om duo-euthanasie zich voordoet en hoe vaak het wordt afgewezen, weten we niet.

Bijzondere vragen

Duo-euthanasie roept bijzondere vragen op. Hoe beoordeel je het verzoek om euthanasie van iemand die weet dat hij/zij zijn/haar partner op korte termijn zal verliezen? Het vooruitzicht om na het overlijden van een partner zelf nog enige tijd door te moeten is moeilijk, ook voor degene die zelf niet in hulpbehoevende staat is. En kan het vooruitzicht zonder de ander door te moeten, onderdeel zijn van het criterium 'ondraaglijk en uitzichtloos lijden'? En zo ja, hoe kun je als arts vaststellen of dat zo is? En hoe moet het bij de consultatie: moet dat gebeuren door één of door twee SCEN-artsen? En bij de uitvoering: moeten twee artsen dat doen, of kan het ook door één?

Geen enkele zin

In de meeste gevallen van duo-euthanasie die nu gepubliceerd zijn, is er sprake van een partner die een ernstige en ongeneeslijke ziekte heeft waaraan hij of zij op korte termijn zal overlijden. Het verzoek om euthanasie van deze partner, is niet heel anders dan bij andere mensen die om euthanasie vragen. Het gaat om lijden dat

Echtparen willen graag samen overlijden, als een moderne versie van Philemon en Baucis.

is gerelateerd aan ondraaglijke pijn, cachexie, ernstige verzwakking, functieverlies en andere verregaande lichamelijke problemen. Zij zouden hun verzoek ook gedaan hebben als hun partner geheel gezond geweest zou zijn, en misschien nog wel eerder.

De andere partner vraagt echter om euthanasie omdat hij/zij weet dat de ene zal overlijden, en hij/zij daardoor volledig afhankelijk zal worden van de verzorging door vreemden, in een verpleeghuis of thuis. In drie gevallen ging het om een partner met de ziekte van Alzheimer die steeds meer afhankelijk werd van de partner die op korte termijn zal overlijden. Ook in twee andere gevallen is de partner van degene die zeker zal overlijden in het

dagelijks leven volledig afhankelijk van deze partner. Het reële vooruitzicht om zonder de hulp, steun en gezelschap van deze partner te moeten voortleven en daarbij volledig (zorg)afhankelijk te worden van anderen, ervaren zij als ondraaglijk.

Veranderlijke mens

De vraag om duo-euthanasie waarbij het toekomstig verlies van partners een rol speelt, legt een last op de schouders van artsen die nog zwaarder drukt dan bij 'reguliere' euthanasieverzoeken. Het is natuurlijk volstrekt duidelijk dat het overlijden van de partner een grote invloed zal hebben op het leven van de ander. Maar in hoeverre is naar een ver-

pleeghuis moeten, of in ieder geval afhankelijk worden van professionele zorg, na het overlijden van je partner gelijk aan ondraaglijk en uitzichtloos lijden? Het gaat in deze situaties weliswaar om mensen die al lang samen zijn, die sterk op elkaar leunen en die hun relatie ervaren als het enige in het leven waar zij nog zin

Je weet nooit of er werkelijk een ondraaglijk situatie zal ontstaan

aan ontlenen. En met het overlijden van de partner zou inderdaad het enige dat het leven voor hen nog draaglijk maakt verdwijnen. Maar je kunt daartegen inbrengen dat niets zo veranderlijk is als de mens. Het is moeilijk vooraf te beoordelen of er werkelijk een ondraaglijke situatie zal ontstaan. Hoewel zo'n redenering misschien nog standhoudt voor jonge mensen die nog veel van hun leven kunnen maken, wordt dat veel lastiger in het geval van oude mensen die naast bovengenoemd vooruitzicht óók lijden aan verlies van allerlei functies en vermogens als gevolg van een ernstige ziekte of een stapeling van ouderdomskwalen. Het verlies van de partner maakt dat zij het opvangen van die eerdere verliezen niet langer mogelijk achten. Juist degene die hen hielp dat verlies te dragen, zal nu ook wegvallen. Voor de meldende artsen die de wens om duo-euthanasie hebben ingewilligd, is dat de doorslag die hen ervan overtuigt dat er inderdaad sprake is van lijden dat ondraaglijk en uitzichtloos is. De meeste meldende artsen hebben de verzoeken van beide echtelieden onafhankelijk van elkaar beoordeeld, door apart met hen te spreken. In één geval is met beiden in aanwezigheid van de ander gesproken. Steeds was voor ten minste één van hen de dood onafwendbaar en nabij, wat de dood voor de ander die ook op zichzelf leed aan de gevolgen van ziekte of gebrek, wenselijk maakte.

Eén of twee SCEN-artsen?

In de casussen in het jaarverslag 2013 hebben twee artsen de euthanasie uitgevoerd en waren ook twee SCEN-artsen betrokken. Maar er zijn ook voorbeelden van beoordeling van beide partners door één consulent.

De RTE schrijft in een toelichting op het oordeel uit 2013: 'In geval van twee gelijktijdige euthanasieverzoeken van een (echt)paar moet de arts afwegen of het de voorkeur heeft om één consulent voor beiden in te schakelen of om voor ieder van het paar een afzonderlijke consulent te raadplegen.' In geval van een enkele consulent moet die dus in elk geval voorkomen dat de beoordeling van het ver-

Het is beter de partners afzonderlijk te spreken

zoek van de één de beoordeling van het verzoek van de partner beïnvloedt. In de gevallen dat er één consulent is geraadpleegd heeft dat overigens niet tot het oordeel 'onzorgvuldig' geleid, omdat de RTE ervan overtuigd werd dat de consulent in kwestie in staat was de twee casussen onafhankelijk van elkaar te beoordelen.

De RTE maakt een kanttekening dat het de voorkeur verdient dat de consulent beide partners apart van elkaar spreekt: 'In beginsel zal de consulent beide echtelieden afzonderlijk moeten spreken'. Door partners afzonderlijk en onder vier ogen te spreken is beter te beoordelen of beide verzoeken vrijwillig en bijvoorbeeld niet onder druk van de partner tot stand kwamen. In de gevallen dat de consulent verklaarde niet met elk van de partners apart te hebben gesproken, heeft de commissie daar geen probleem van gemaakt. De consulent kon in die gevallen onderbouwen dat de partners zich tijdens het gesprek niet over elkaars verzoek uitlieten.

Eén of twee uitvoerende artsen?

'De huisarts kwam en vroeg wie er als eerste wilde' is de kop boven het eerder genoemde artikel in Libelle. De arts heeft in dat geval eerst bij beiden de coma-inductie gegeven, en vervolgens eerst bij de een en toen bij de ander Pavulon toegediend. Beide partners zijn dus niet geheel tegelijk gestorven. Artsen kiezen er soms ook voor de uitvoering met zijn tweeën te doen, zodat het echtpaar echt tegelijkertijd kan overlijden. Daar zitten nog wel wat haken en ogen aan.

Elke arts die euthanasie uitvoert, moet zelf aan de zorgvuldigheidseisen voldoen. Dat betekent dat elke uitvoerende

arts zich moet overtuigen van de wens van de patiënt, van het feit dat deze voldoende op de hoogte is van zijn situatie, van de ondraaglijkheid en uitzichtloosheid van diens lijden, van het ontbreken van een reëel alternatief, en de mening van de consulent hierover moet hebben ingewonnen. Elke arts die uitvoert moet ook zelf melding doen. Dat betekent dat een arts die in geval van een verzoek om duo-euthanasie bereid is tot uitvoering over te gaan niet op het laatste moment een collega erbij kan vragen, die in een soort verlengdearmconstructie de uitvoering van één van de twee partners voor diens rekening neemt.

Onafhankelijke beoordeling

De vraag om duo-euthanasie zal zich ongetwijfeld meer gaan voordoen. Hoewel artsen daarmee voor complexe afwegingen komen te staan, blijkt uit de beoordeling van de RTE's dat ook bij het inwilligen van dergelijke verzoeken aan alle wettelijke zorgvuldigheidseisen kan worden voldaan. Het is daarbij belangrijk niet uit het oog te verliezen dat de verzoeken van beide partners onafhankelijk van elkaar beoordeeld moeten worden. De arts(en) wordt geadviseerd de patiënten ook in afwezigheid van de partner te spreken, om er zeker van te zijn dat er geen druk door een van beiden op de ander wordt uitgeoefend. Bij voorkeur dienen twee consulenten om een oordeel te worden gevraagd, zodat ook hier de onafhankelijkheid van de oordelen niet betwijfeld kan worden. Ten slotte dient in de situatie waarbij de duo-euthanasie door twee artsen wordt uitgevoerd, elke uitvoerend arts zich afzonderlijk van de zorgvuldigheidseisen te vergewissen en de uitvoering ook zelf te melden. ■

contact

s.vandevathorst@erasmusmc.nl
cc: redactie@medischcontact.nl

Van Tol is ethicus-lid van een van de Regionale Toetsingscommissies Euthanasie.

web

Meer artikelen over dit onderwerp vindt u onder dit artikel op medischcontact.nl.